

KUTADGU BİLİĞ'DE VE BAĞDATLI RŪHÎ DÎVANI'NDA ZÂHİD

Gülay DURMAZ*

ÖZET

Kuralcı yapısıyla yaşamın renklerini görmeyen, her türlü toplumsal baskıların savunucusu ve uygulayıcısı olan zahid, Dîvân şiirinde çok sık işlenen bir tiptir. Dîvân şiirine gelinceye kadar zahid farklı şekillerde değerlendirilmiştir. İlk dönemlerde zahidle ilgili olumlu görüşler söz konusu iken; daha sonra bu değişmiştir. Bu yazıda zahid tipi ile ilgili değişikliği gösterebilmek amacıyla, İslami Türk Edebiyatının ilk örneği olan Kutadgu Bilig ve 16.yy Dîvân edebiyatının önemli temsilcisi Bağdatlı Rûhî Dîvanı karşılaştırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kutadgu Bilig, Bağdatlı Rûhî, zahid.

ABSTRACT

Zahid in Kutadgu Bilig and Bağdatlı Ruhi Divan

Zahid, who is frequently used in the Divan poetry, cannot see the different perspectives of live with his normative personality, by being the defender and the implementer of all the societal pressure. Until the Divan Poetry, the zahid had been evaluated in different manners. Favorable attitudes at the first stages changed later. Kutadgu Bilig that is the first sample of the Islamic Turkish Literature, and Ruhi-i Baghdad that is the important representative of the 16th century Divan Poetry will be compared in this study in order to point out the differences,

Key Words: Kutadgu Bilig, Bağdatlı Rûhî, zahid.

---

* Okt. Dr.; Uludağ Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

Zahid, Dîvân edebiyatında görülen önemli tiplerden biridir. Dîvân edebiyatına gelinceye kadar zahid farklı biçimlerde değerlendirilmiştir. Başlangıçta olumlu anlamlarda kullanılan zahid teriminin bu anlamı Dîvân Edebiyatı döneminde kaybolmuştur. Bu yazıda bu değişimi örnek beyitlerle göstermeden önce, zahid tipiyle ilgili düşüncelerin daha iyi anlaşılması için her iki eser ve dönemleri hakkında bilgi vererek gerekli zeminin oluşturulması gerekmektedir.

Müslüman olmaya daha VIII. yüzyılda başlayan Türkler, bu dini kitleler halinde kabul etmeye başladıktan sonra sadece askerî anlamda değil, kültürel anlamda da İslamın öncüsü olmuşlardır. Yeni medeniyet çerçevesinde oluşturulan ilk eserler XI. yüzyıla ait olan Kutadgu Bilig'dir. Kutadgu Bilig'i Atabetü'l-Hakayık'ı ortaya çıkarabilmek için Türk dili edebiyatının bir hazırlık devresi geçirmiş olması gerekir. Ancak bu devreye ait olması muhtemel eserler elimize ulaşmadığı için XI. yüzyıla kadar olan dönem boş gibi görünmektedir. Arap şiirine ait bazı parçaların Türkçe'ye tercümeleri ile başlayan İslamî Türk edebiyatı, giderek bizim ilk örneklerini Karahanlılar ve Selçuklular devrinde gördüğümüz yüksek zümre edebiyatını meydana getirmiştir. (Banarlı, 1997)

Karahanlılar devrinde Türkleri fikir ve sanat hayatları hakkında bilgi veren hiçbir esere sahip değiliz. Orta Asya tarihine ait kaynakları büyük bir dikkatle gözden geçiren Barthold, Karahanlılar sahasında yazılmış ancak birkaç eser ismi zikrederken tarihe ait pek çok eser yazılmadığı fikrindedir. Buna özellikle şark tarikçilerinin bu sahaya ait bütün bilgiyi İran'dan almış olmalarını delil gösterir (Arat, 1970). Kutadgu Bilig'in yazıldığı yüzyıl Karahanlılar çağının siyasi ve kültürel bakımdan önemli bir çağıdır. Yeterli belge olmamasına rağmen bu zamanda sadece Kutadgu Bilig ve Dîvân-ı Lüğati'-Türk yazılmış değildir. Bunlardan başka da eserler olmalıdır. Çünkü bu iki eserin meydana getirilmesi için uzun bir geçmişe, birçok denemeye, zengin bir kültüre ve düşünce mirasına sahip olmak gerekir demektir (Karahan, 1998). Karahanlı dönemine ait olan Kutadgu Bilig, Türk kültür tarihinin temel taşlarından biridir. Yazarı Yusuf Has Hacib'tir.

İslamî Türk edebiyatının ilk yazarlarından olan Yusuf Has Hacib, devrinin bilgin bir yazarı ve Türk tefekkür tarihinin sayılı şahsiyetlerinden biridir. M.S. XI. yüzyıl başlarında Balasagun'da doğan Yusuf Has Hacib, 1070 yılında Doğu Karahanlılar Devleti'nin hükümet merkezi olan Kaşgar'da eserini tamamlamış ve Karahanlı Hükümdarlarından Tabgaç Buğra Han'a sunmuştur. Kendisine Has Hacıplık rütbesi verilmiştir. Kutadgu Bilig, daha çok dini, ahlaki, hukuki, sosyal, siyasi ve pedagojik problemler üzerinde düşünen, yeri geldikçe aynı konularda gerekli öğütler verip çekici hikmetler sıralayan didaktik bir kitaptır (Banarlı, 1997).

Eserinden öğrendiğimiz kadarıyla Yusuf Has Hacıb, yaşadığı asrın büyük bilgini ve devlet adamıdır. Eserindeki kahramanlarının tavsifinden ve onlardan naklettiği ahlaki ve felsefi görüşlerden anlaşıldığına göre, müellifin çağdaşları olan, Firdevsi (934-1020), El-Birunî (972-1048), İbn-i Sina (980-1037), Ömer Hayyam (1040-1123) ve bunlar gibi büyük bilginlerden haberdar olmuş ve onlardan faydalanmıştır (İnan, 1970).

Esas bakımından bir siyasetname olan Kutadgu Bilig, pendname bir ütopya aynı zamanda Türklerin belli başlı ilk İslâmi yapıtı olduğuna göre, onun kaynaklarını ilk büyük Müslüman filozoflarda ve onlara fikir ve görüş aktarmış olan Batılı düşünürlerde, yani Eflatun'la Aristo'da aramak gerekir. İslam felsefesinin babası sayılan Kufe'li El-Kindî tutarlı bir sistem kuramamış ve onun Eflatun'la Aristo'nun görüşlerini İslamlıkla bağdaştırma deneyi Müslüman filozoflarca kabul görmemiştir. Bu başarısızlıktan sonra aynı konuyu büyük filozof Farabî (870?-950) ele almış, istenilen bileşimi tam bir başarıyla yapmış ve ikinci büyük Türk filozofu İbn-i Sina'ya (980-1037) aktarmıştır (Dilaçar, 1988).

Kutadgu Bilig, "saadet veren bilgi" demektir. Eser padişahlara, vezirlere, memurlara ve halka ahlak öğretmek için kaleme alınmıştır. İnsan, her iki dünyada mutlu olmanın sırrını bu eserin mısralarında, kelimelerinde bulabilmektedir. Eserin temeli İslami olmakla birlikte, İslamiyet'ten önceki Türk töresi de yani sosyal hayat, ahlak ve devlet idaresi hakkındaki Türk görüşleri de eserde yer almaktadır (Gülensoy, 1970). Eser allegorik bir münazara karakterindedir. Kahramanları dört kişiden oluşmaktadır. Dört temel ilke temsil edilir.

1. Küntoğdı=hükümdar; köni töri (düzen, adalet); karakteri: güneş.
2. Aytoldı=kut (kutsallık, mutluluk , devlet, ikbal); karakteri: ay
3. Öğdülmiş=akıl; Aytoldı'nın oğlu; hükümdarın hizmetinde
4. Odgurmuş=mistik değerler, metafizik; münzevi, zahid; Aytoldı'nın akrabası (Z. Önler, 2002).

Eserde yer alan dört kahramandan biri olan Odgurmuş yani zahidle ilgili örnekleri ve zühd kavramı ile ilgili bilgileri Kutadgu Bilig'de zahid isimli yazımızda göstermeye çalıştık. Bu çalışmamızda Dîvân şiirindeki zahid tipini de ele alarak bir karşılaştırma yapmayı hedefliyoruz. Bu yüzden Dîvân şiirinin usta şairlerinden Bağdatlı Rûhî'yi seçtik. Farklı iki eser aracılığı ile iki ayrı çağın ve ortamın değişik boyutlarını göz önüne sermek istiyoruz. Bağdatlı Rûhî Dîvân'ından aldığımız örnek beyitlerle yapacağımız karşılaştırmaya geçmeden önce, Dîvân şiiri, Bağdatlı Rûhî, Dîvân'ı ve zahid tipi hakkında kısaca bilgi vermenin konunun anlaşılması için yararlı olacağını düşünüyoruz.

XVI. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğunun en parlak dönemi olarak tarihe geçmiştir. Osmanlıların gücünü üç kıtaya yayan hükümdarlar ve devlet adamları bu dönemde yaşamıştır. Siyasi ve askerî anlamdaki zaferler ve bunların etkileri imparatorluğun her alanında hissedilmiş, dil, kültür ve sanat bakımından da en üst seviyeye gelinmiştir. Fuzulî, Bâkî, Rûhî gibi büyük şairler hep bu çağın ünlüleridir. XVI. yüzyılda Dîvân edebiyatı, kuruluş dönemini tamamlayıp kendi üstadlarına bağlı yaratıcı bir klasik edebiyat kıvamına ulaşmıştır (Kabaklı, 1973).

Bağdatlı Rûhî'nin asıl adı Osman'dır. Kanuni ordularıyla Bağdat'a giden ve Bağdat Beylerbeyi Ayas Paşa'nın maiyetinde bulunan bir askerın oğlu olduğu bilinir. Şiirlerinden kendisinin de bir asker olduğu öğrenilir. Dîvân edebiyatındaki özelliği, sosyal problemler karşısında duyan düşünen ve eleştiren bir şair olmasındandır. Rûhî, orduya mensup olduğu için çeşitli görevlerle diyar diyar gezmiştir. Bilgisi, tecrübesi, zekâsı ve kültürüyle şairin hayat olaylarına bakışı, insanlık komedi ve dramını dikkatle seyredışı, renkli bir cam arkasından değil, gerçekçi bir sanatkar gözüyledir (Banarlı 1997).

Bağdatlı Rûhî'nin, rind- meşreb bir kişiliğe sahip olduğu şiirlerinden anlaşılır. Bu özelliğinin yanında sosyal eleştiri yönü olan bir sanatçıdır. Toplum ve bireylerle ilgili yanlışlıkları, kötülükleri, yapaylıkları, katı kuralları sık sık eleştirir. Onun bu yönü özellikle dostlarına yazdığı mektuplarda ve ünlü şiiri Terkib-i Bend'de görülür (Aygün, 1993).

Kendisini rind olarak özleştiren Rûhî, şiirlerinde en çok zahid tipini yermektedir. Dîvân şiirinde zahid tipini olumsuz özellikleriyle görülmektedir. Zahidin bu özellikleriyle ilgili olarak Kara, şöyle demektedir: “Edebiyatta da ârif kemali ifade ederken, zahid kabalığı yobazlığı, katılığı, softalığı ve işin hakikatına ulaşamayan sığ insanları ifade eder.” (Kara, 1998) Şentürk'e göre ise, “Zahid tamamen dünya menfaatleri yüzünden dindar geçinen, aslında fırsat buldukça her türlü menhiyatı gizlice işlemekten kaçınmayan dindar kıyafetli bir münafıktır.”

Beyzadeoğlu konuyla ilgili olarak şöyle der: (Beyzadeoğlu, Süreyya; Divan Şiirinde Zahid)

Yasaklar, katı davranışlar her zaman her yerde tepki doğurmuştur. Hele bu, dini sadece emirler ve daha çok da yasaklar manzumesi şeklinde gösterip, cennet yerine cehennemi ön plana alma şeklinde belirlerse, kurtuluş kapıları tıkandığından kişiyi tepkiyi de aşarak isyana sürükler. İşte zahidin âşıklar tarafından rakip olarak görülmesinin sebebi, onların duygu, davranış ve yaşayışları karşısında müsamahasız oluşundandır. Dîvân şiirinde zahid yerine bazen bir tasavvuf lügatı olan sofi kelimesi kullanılır. Bunun sebebini tasavvufun doğuşu ve gelişmesinde aramalıdır. Başlangıçta tasavvuf, güzel ahlaka sahip olmak, iyi işlerle

uğraşmak ve başkalarına da güzel ahlakla ahlaklandırmak şeklinde ortaya çıkmış bir terbiye sistemidir. Fakat zamanla müslümanlar arasında ortaya çıkan fitne sebebiyle bu anlayış kaybolmaya başlayınca bu sefer dinin emir ve yasaklarına sıkı sıkıya bağlı, müsamahasız bir zümre türemiştir ki, işte bunlar, sofilerin yerini alan zahidlerdir.

Âşıklığı seçen şair zahide dayanamaz. Zahidi anlatan hep odur. Hiçbir şair ben zahidim diye ortaya çıkmaz. Öyleyse zahidlik kabul gören bir tip değildir. Zahid katı kurallar içinde ıstırap çeken ve bunu çevresine de yaşatmaya çalışan samimiyetsiz, riyakâr bir tiptir. Gösteriş meraklısı, ibadetiyle kibirlenen, sevgisiz biridir (Karaköse, 2000).

Yukarıdaki açıklamalardan da görüldüğü gibi zahid, Dîvân şiirinde olumsuz bir anlam kazanmıştır. Özellikle Kutadgu Bilig'teki zahidin özelliklerine bakıldığında bu fark daha iyi ortaya çıkmaktadır. Daha önceki yazımızda¹ sadece Kutadgu Bilig'teki zahid ele alındığı için burada, Dîvân şiirindeki zahidin özellikleri ön plana çıkarılmaya çalışılacaktır. Bunun için seçilen Bağdatlı Rûhî Dîvân'ındaki beyitler yol gösterici olacak, özelliklerle ilgili sınıflandırmayı ve açıklamaları yaparken beyitlere sadık kalınmaya dikkat edilecektir. Maddeler halinde gösterilen özelliklerin hemen altına o maddeyle ilgili Kutadgu Bilig'teki zahidin benzer ya da farklı yönlerini gösteren örnek beyitler sunulacak; böylelikle her iki eserdeki zahidin özelliklerini daha iyi karşılaştırma fırsatı yakalanmaya çalışılacaktır.

1. Cahildir.

Zahidin sözlerine ve yaptıklarına bakınca onun ne kadar cahil olduğu anlaşılır. Çünkü şaraptan nefret eder, sevgiliden anlamaz, sürekli öğüt verir. Hakikat yolunda taklit etmek olmaz. Başkasının yaptığını yapmak doğru değildir. Zahid eğer usta olmak istiyorsa, cahilliği bırakmalıdır:

ZÀhidÀ rÀh-ı óaúíúatda gerekmez taúlíd
CÀhil olma yüri üstÀda iriş üstÀd ol (B.
Rÿhî G.716/4)²

Cehli úo bezm-i cevÀnÀ ayaú baã ãÿfí
Pirlikde seni gel bÀri bir Àdem idelüm
(B.Rÿhî G.786/4)

¹ Durmaz, Gülay; *Kutadgu Bilig'de Zahid*, Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi, 11/11, 191-213.

² Ak, Coşkun; *Bağdatlı Rûhî Dîvânı*, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa, 2001.

Cahil zahid, gönül açıcı şaraptan nefret eder. Onun için de gönül ehli olanlar kötü yüzlü zahidden hiç hoşlanmazlar:

ŞarÀb-ı dil-güşÀdan nefret eyler zÀhid-i nÀdÀn
Anuñçün ehl-i diller eylemez ol bed-liúÀdan
óáôô (B.Rÿhí G.573/2)

Sevgili kur'an ayeti gibidir. Ondan vazgeçmez. Bu yüzden de cahil zahidin sevgiliyi bırak diye verdiği öğütlerin hiçbirine uymaz:

LÀm-ı zülfiyle elif úaddi olupdur virdümüz
Her ne dirse zÀhid-i nÀdÀn Ànuñçün LÀ dirüz
(B.Rÿhí G.434/4)

Zahidin kendi aşktan anlamadığı gibi, aşıkları da aşktan men etmeye çalışır. Ancak cahil zahidin sözüne aşık, kanmaz. Çünkü zahid, aşk zevkini bilmez:

Seni menèitdügine èaşúdan ey dil úalma
Öevú-i èaşúı ne bilür zÀhid-i nÀdÀn òardur
(B.Rÿhí G.298/3)

Zahid o kadar cahildir ki, ne zaman arak sözü edilse sıkılıp terler. Çünkü kendisine rakı sunulduğunu zannedip tövbe eder:

ZÀhid-i òuşke úaçan kim olsa teklíf-i aráu
Şöyle cÀhildür ki istiàfÀre başlar ter düşer
(B.Rÿhí G.3054)

Kutadgu Bilig'teki zahid, Bağdatlı Rûhî Dîvân'ında gördüğümüz zahid tipinden farklı bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Burada zahid insanlardan uzakta, dağlarda tek başına yaşayıp ibadet eden biridir. Odgurmuş, zahid adıyla anılmaktadır. Bu ad yüzünden dağlara çekilmiştir. Sürekli ibadet halinde olmasının nedeni de hep bu ad içindir. Zahid olan kimse, çoğu elde ettiği halde azla yetinmesini bilir. Zahid bu yüzden dünyadan elini eteğini çeken kişidir. Çünkü dünyanın gelip geçici olduğunun farkındadır. Seçmiş olduğu bu hayat tarzı onun zahid adıyla anılmasından dolayıdır. Orada yalnız yaşamayı tercih eden zahid, büyük zahmetlere, eziyetlere katlanmaktadır. Dermansız bir haldedir. Onun bu hali endişe

vericidir. Çünkü herkesten, en yakın akraba ve arkadaşlarından dahi uzakta yaşamaktadır. Oysa insanlar arasında yaşasa daha çok sevap ve iyilik içinde olacaktır.

Özüng úoldı erse bu zahid atın
Atıng boldı zahid özüng taà úatın
(XLV/3915)³

(Sen bu zahid adını istediğin için, adın zahid oldu ve kendin de dağlara çekildin.)

Yaúın úa úadaştın yitürmiş sen öz
Uluş kend buêundın evürmiş sen yüz
(XXXIX/3203)

(Sen yakın akraba ve kardeşlerden uzaklaşmışsın; köy kasaba ve şehir halkından yüz çevirmişsin.)

Kişige tusulmaz kişi ol ölüğ
Tusulàıl ölüğ bolma ersig külüg
(XLI/3408)

(Başkalarına faydası dokunmayan insan ölü gibidir; faydalı ol, ölü olma ey mert yiğit.)

Kişiler araúı muyan edgülük
Bu yirde bulunmaz munu belgülük
(XLI/3499)

(İnsanlar arsına karıştığın zaman elde edeceğin sevap ve iyilik burada bulunmaz bu şüphesizdir.)

Sini men müsülman tususu üçün
Óúır men bu yirke ay zahid küçün
(XLV/3929)

(Ey zahid, ben seni müslümanların istifadesi için, ısrarla buraya çağırıyorum.)

Bağdatlı Rûhî Dîvân'ındaki zahid, cahil, hiçbir şeyden anlamayan biri olarak nitelendirilirken Kutadgu Bilig'teki zahid kendisinden herkesin yararlanacağı bir kişi olarak görülür. Hatta onun dağlarda yalnız başına yaşamasının insanlar için büyük bir kayıp olduğu dile getirilir. Zahidin amacı ibadetse insanların arasına karışınca da bunu gerçekleştirmesi mümkündür. Kısaca Kutadgu Bilig'te zahidin kendi aralarında bulunması

---

³ Arat, Reşit Rahmeti; *Kutadgu Bilig Metin*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1979.

için bir ısrar varken Dîvân şiirinde zahidin gerek varlığından gerek cahilliğinden kaynaklanan davranışlarından bir rahatsızlık söz konusudur.

2. Kötü bir şöhreti vardır.

Dîvân şiirindeki zahid, Kutadgu Bilig'teki zahidin aksine kötü bir şekilde anılır. Etrafındakiler tarafından seilmeyen biridir. Hatır kırıcıdır. Başkasını üzmemekten çekinmez ama kendisini de övmekten vazgeçmez:

ZÀhid aàlar beni çarò eyledi bed-nÀm diyü
Lìk bilmez ki murÀd eyledügi kÀm nedür
(B.Rÿhí G. 231/5)

MÀ'il degülüz kimsenüñ ÀzÀrına ammÀ
ÒÀùır-şiken-i zÀhid-i peymÀne-şikestiz
(B.Rÿhí T.B.1/6)

äyfi ki äafÀda geçinür mÀlik-i dínÀr
Bir dirhemini alsan olur óaùırır derhem
(B.Rÿhí T.B.3/5)

Gör zÀhidi kim äÀóib-i irşÀd olayın dir
Dün mektebe vardı bugün üstÀd olayın dir
(B.Rÿhí T.B.4/1)

Ehl-i èaşúı öemm u kendin medó ider zÀhid velì
èÀrif olan öemmin anuñ medó u medóin öem bilür
(B.Rÿhí G.189/4)

MüdÀm içüp yürürüz Óaú èalim ü dÀnÀdur
Ne fÀsiúuz ne óÀriâuz ne zÀhid-i sÀlÿs
(B.Rÿhí G.531/4)

Zahidin kötü bir şöhreti vardır. Onun böyle anılmasına neden olan özelliklerinden biri de dürüst olmamasıdır. Kalleş ya da riyakâr olarak da tanınan zahidin ne elindeki tespihe ne de kalbindeki imana güven vardır:

Küfr-i zülf-i yÀr ile olurdu peymÀnı dürüst
ZÀhidüñ olsaydı ger úalbinde imÀnı dürüst
(B.Rÿhí G. 82/1)

äyfi ki riyÀ ile ider kendüyi mevâÿf

EvúÀt-ı şerifi ola taúlíd ile maârýf
(B.Rýhí T.B. 14/1)

Esír-i dÀne-i zerú oldı zÀhid-i úallÀş
Elinde dÀm-ı riyÀdur çevüdügi tesbíó
(B.Rýhí G.102/4)

Zahidin sevilmemesinin nedenlerinden biri de öğüt vermesidir. İnsanları iyi ya da kötü diye ayırır. Bu doğru değildir. Çünkü kimin ne olduğunu bir başkası bilemez kimse kimseden sorumlu değildir. Herkes kendi hesabını verecektir. Zahidin içkiye karşı olan tavrına da aldanmamak gerekir:

Dime zÀhid o yaòşıdur bu yamÀn
Ehl-i Óaúú yaòşıda yamanda degül
(B.Rýhí G.75379)

Kesdi benden zÀhid-i Àlýde-meşreb pendiñi
Gördi kim `aşúum ziyÀd olmaúdadur virdükce
pend

(B.Rýhí G.119/3)

Saña zÀhid eger dirse şarÀb-ı dil-güşÀdan geç
ŞarÀb-ı dil güşÀdan geçme ey dil bu riyÀdan
geç (B.Rýhí G. 98/1)

Kutadgu Bilig'te zahid, kardeşi ögdülmüş ve hükümdar tarafından övülen biridir. O, faziletli, bilgili anlayışlı ve akıllı biri olarak tanınmaktadır. Öyle iyi tavır ve hareketleri vardır ki, ona denk ve eş birini bulmak zordur. Zahid, temiz kalpli, zeki âlim ya da her iki dünyanın saadetine kavuşan gibi övücü sözlerle hitap edilen biri olarak görülmektedir. Hükümdar bile saygıyla onu karşılamaktadır.

Selam úıldı ilig eng aşnu körüp
èaleyk birdi zahid selamúa turup
(LXX/5036)

(Karşılaşınca önce hükümdar selam verdi; zahid ise yalnız onun selamına mukabele etti.)

Eligleştı ilig bu zahid bile
Ayıttı ilig yazlu sevnü küle
(LXX/5037)

(Hükümdar zahid ile el sıkıştı, sevinç içinde güler yüzle hâl-hatır sordu.)

Meningde yüz üsteng anıng erdemi

Buêunda talusı kişi köêrümi

(XXXVIII/3150)

(Onun fazileti benimkinden yüz misli fazladır; o halkın ileri geleni ve insanların seçkinidir.)

Eşittim sening edgü úllúing yangıng

Bu ôête yoú ol tip sanga tuş tenging

(XXXIX/3199)

(Senin iyi tavır ve hareketini duydum; bu devir de sana denk ve eş bulunmadığını işittim)

Bayat úılmış emdi sanga eêgülük

Bilig birmiş erdem uúuş ög ülük

(XXXIX/3200)

(Tanrı sana şimdi lutfetmiş, bilgi vermiş; fazilet, akıl ve anlayış nasip etmiştir.)

Bitiding bitigke yanutı bitig

Manga bir bireyin ay bilge tetig

(XLIV/3822)

(Mektuba karşı cevap yazdın, şimdi izin ver, onu götüreyim, ey zeki âlim.)

Yanamu mini îêây erki ilig

Oúîaalı yandru ay úllúı silig

(XLIV/3824)

(Ey temiz kalpli insan, seni tekrar davet etmek için, hükümdar hiç şüphesiz beni yine gönderecektir.)

Barayın men emdi esen eêgü úal

İkigün ajunluú aya eêgü fal

(LXVII/4878)

(Şimdi ben gideyim, sen sağ ve esen kal; ey her iki dünya saadetine kavuşan insan.)

Dîvan şiirinde riyakâr, hatır kırıcı biri olarak tanınan zahid, Kuatadgu Bilg'te insanların seçkini olarak nitelendirilmiştir. Öğüt veriyor ya da dürüst değildir diye bir şikayet yoktur. Aksine hükümdar bile onun sözlerinden yararlanmak istemektedir.

3. İbadet eder.

Zahid, hayatını ibadetle geçirir. Sürekli namaz kılar, tespih çeker. Bu yüzden de belki iki büklüm olmuştur. Fakat buna rağmen yine de riyadan vazgeçmemiştir. Bu haliyle zahid, değişik huylu biridir:

Kec-üabèluàina dÀl olupdur
ZÀhiddeki èarø-ı istiúÀmet (B.Rÿhí
G.77/4)

Bir insanın kalbini kırmak, büyük günahdır. Ancak zahid, ibadetle meşgul olan biri olmasına rağmen etrafındakilerin de kalbini kırmaktan geri kalmaz. Bu haliyle zahidin ibadeti boşunadır. Hatta gece gündüz durmadan ibadet etse de gönül kırmaya devam ettikçe, kendi gibi olmayan insanları azarladıkça, yaptığı ibadetin ona faydası olmaz:

Úanàı zÀhid ki dil-ÀöÀrıàa mÀyildür
Rÿz u şeb her ne èibÀdet ider bÀùıldur
(B.Rÿhí G.369/2)
èarúıdur àanmañ ki àÿfí sübóayı SübóÀn için
àÀfí tesbîh arúın eyler vuàlat-ı öÿbÀn için
(B.Rÿhí G.1196/1)

Buyımış úismetümüz böyle virilmiş ezeli
ZÀhide sübóa vü seccÀde bize peymÀne
(B.Rÿhí G.930/2)

Óabs-i zindÀn olmuş ey àÿfí saña àÀlió èamel
Bir müselmÀnsın ki bilmezsin müselmÀnlıú nedür
(B.Rÿhí G.354/4)

Gerek hükümdar Kün Toğdı'nın mektubu, gerek öğdülmiş'in konuşmalarından anlaşıldığına göre, yalnız başına dağda yaşayan zahid, kendini ibadete vermiştir. Oysaki, şehirde kalmış olsa yine aynı ibadeti yapabilirdi. Çünkü şehirde yaşayan yardıma muhtaç insanlar vardır ve onlara yardım etmek de bir şekilde ibadettir. Hatta şehirdeki ibadet daha bile fazladır. İyice düşünülürse Allah'ın emirlerini yerine getirme fırsatı oraya oranla şehirde daha çoktur. Zor durumdaki insanlara; fakirlere, yetimlere, hastalara yardım etmek de bir ibadettir. İbadet yapıyorum diye gururlanmak, idrakini yitirmek doğru değildir:

Özüng úoldı erse bu zahid atın
Atıng boldı zahid özüng taà úatın
(XLV/3915)

(Sen bu zahid adını istediğın için, adın zahid oldu ve kendin de dağlara çekildin.)

Aàır yük yüdüp bu özüng yalnguzun
Yaling aç yorır sen ne yunçia özün
(XLI/3328)

(Tek başına ağır zahmetlere katlandın; aç ve çıplak yaşıyorsun, dermansız bir haldesin.)

Apa oàlanı barça yalngnuz umaz
Özüng munda yalnguz úalı iglemez
(XLI/3330)

(Hiçbir insan tek başına yapamaz; sen burada yalnızsın, hasta da olabilirsin.)

Kişidin úaçar sen ne úıldı kişi
Kişike úatıl it kişiler işi
(XLI/3502)

(İnsanlardan kaçıyorsun onlar sana ne yaptı; insanlara karış ve onların işlerini yap.)

Zahid yalnız olmadığını, ibadetle vakit geçirdiğini belirtmektedir. Ten ve din sıhhatini burada bulduğu için de yalnızlıktan şikayetçi değildir.

Bu yalnguz turur sen tiding ay úadaş
Bayat yaêı iş tap manga ay adaş
(XLI/3349)

(Ey kardeş sen bana -yalnız yaşıyorsun- dedin; ey dostum, zikrullah benim için kâfi bir arkadaştır.)

Bu yalnguzluúumdın manga yası you
Et öz din esenin munın buldum ou
(XLI/3359)

(Bu yalnızlığımın bana zararı yoktur; ten ve din sıhhatini ben burada buldum.)

Tapuàcı tapınsa bu yalnguz özün
Negü úor úıllur künke yalnguz özi
(XLI/3362)

(Kul yalnız ve tek başına ibadet ederse, bu tek bir kimseden halka nasıl zarar gelebilir.)

Özüm kirse emdi kişiler ara
Úaçan tegge elgim tapuàúa köre
(XLI/3366)

(İmdi ben insanlar arasına girersem, ibadete
ne zaman elim değer.)

Turup taàúa kirmiş özüng yalnguzun
Tapuà úılàuúa bu tapuà keê uzun
(XXXIX/3204)

(İbadet etmek için kalkıp tek başına dağa
çıkılmışsın , fakat bu ibadet çok uzun sürmüş.)

Bayat tapai birle özin emgetür
Tapuà birle yazuú için emletür
(XXXVIII/3149)

(Tanrıya ibadet ederek, kendisini zahmete
veriyor ve ibadetle günah hastalığını tedavi
ediyor.)

Kalı bardıng erse tapuà úılàalı
Tapuà kendte úılàıl bu ol din yolu
(XXXIX/3214)

(Eğer ibadet etmek için oraya gittin ise;
ibadeti şehirde kıl; din yolu budur.)

Uluş kendte àaèat telim bar îeuú
Uş ol yirde yetrü körü barsa youú
(XXXIX/3215)

(İyice düşünürsen Allah'ın büyük emirlerini
yerine getirme fırsatı, oraya nisbetle burada daha
çoktur.)

Uluş bend içinde tapuà bar telim
Uş ol yirde úılsa bulumaz yarım
(XXXIX/3226)

(Köy ve şehir içinde yapılacak çok ibadet
vardır; orada bunun yarısı bile bulunmaz.)

Berü kel uluş kendte úılàıl tapuà
Úamug eêgülükke açılsu úapuà
(XXXIX/3236)

(Buraya gel köy veya şehir içinde ibadet et.,
sana her türlü iyilik kapıları açılsın.)

Budunúa tusulàıl mungınga yara

Úadaşúa baàir bir yaúinliú ula
(XXXIX/3237)

(Halka faydalı ol, muhtaçlara yardım et,
akrabalarına yakınlık göster, bağrını aç.)

telim ögsüzüg kör ya tul tulsauía
Ya közsüz ya oldrum yime aúsaúia
(XXXIX/3238)

(Bak, burada birçok yetim, dul, aciz, kör,
kötürüm ve topallar vardır.)

Bu samış tapuà barça úaèat turur
Bu úaèat bile barça raóat turur
(XXXIX/3241)

(Bu sayılan hizmetler birer ibadettir; bunları
yerine getiren herkes müsterih olabilir.)

Kiřide yıraú bolmaàınca úadaş
Bayat tapàınga tegse bolmaz adaş
(LXVII/4806)

(Ey kardeş insanlardan uzaklaşmadıkça, Tanrıya
ibadet ile meşgul olunamaz.)

Tapuà úaèatim tip küvenme öküř
Tapuà úıl bayatúa tapuàluà küsüş
(XXXIX/3255)

(ibadet ve taatte bulundum diye, fazla gurur
getirme; ibadete devam et, Tanrıya ibadet eden
insan azizdir.)

Tapuà úıl bayatúa bu ol úulluúung
Tapındım tiyü sen unıtma uúuş
XXXIX/3256

(İbadet kıl, Tanrıya kulluğun budur, fakat ibadet kıldım diye idrâkini
kaybetme.)

Zahid, Tanrı'ya ibadet etmek için halvete çekildiğini söyler Eğer
halktan ayrı yaşamasa ibadet edemeyeceğini, hevesinin başını ezemeye-
ceğini, ancak yalnız yaşayarak ibadetin zevkine vardığını belirtir.

Anın keldim emdi bu yirke turup
Bayat tapàı úılsa men yalnguz bolup
(XLI/3339)

(Onun için kalkıp, buraya geldim; halvete çekilip böylece Tanrıya
ibadetle meşgul olmak istedim.)

Bu óalúúa tözü yapmaàınca úapuà
Törütügli rabúa úulumaz tapuà
(XLI/3341)

(İnsan bütün bu halka kapısını kapatmayınca, yaratan Tanrıya ibadet edemez.)

Hava nefis boyunun sıàu keê úatıà
Özüng ötrü bulsa tapuàda tatıà
(XLI/3342)

(İnsan ibadette zevk bulabilmek için, hevesin kafasını iyice ezmelidir.)

Yalnız yaşayan zahidin yaptığı ibadetin biri namaz, diğeri de oruçtur. Bunlar kişinin kendi menfaati içindir. Böyle düşünen birine de bencil denir. Namaz ve oruçtan başka tek başına yaşayan birinin ne gibi ibadeti olabilir.

Sening anda tapàung namaz ol biri
Taúı biri ruza tutar sen urı
(XXXIX/3227)

(Senin oradaki ibadetinin biri namaz, biri de tuttuğun oruçtur, ey oğul.)

Namaz ruza barça öz asàıng turur
Öz asàın tilegli baàırsız bolur
(XXXIX/3243)

(Namaz ve oruç, bunlar hep kendi menfaatin içindir; hep kendi menfaatini düşünen insan hodkâm olur.)

Muningda aêın anda úaèat úayu
Manga körkitü bir tilin sözleyü
(XXXIX/3228)

(Bunlardan başka orada hangi ibadet var, söyle göster.)

Bağdatlı Rûhî Dîvân'ındaki zahidin ibadeti tamamen riya üstüne kuruludur. Özle değil sadece şekille ilgilendiği için de her zaman eleştirilmiştir. Kutadgu Bilig'teki zahid de sürekli ve yalnız bir şekilde ibadet ettiği için eleştirilmiştir.

4. Cenneti ister.

Zahid cenneti düşler, ancak onunla mutlu olur. Zahid cenneti ve cennetin içindekileri ister, bu yüzden âşığa gül renkli şarap yerine kevser teklif ettiğinde âşık şarabı tercih eder, kevseri ona bırakır:

ZÀhidüñ cennetdedür fikri anuñla övúi var
èÁşıúuz biz fikrimüz hep övú-i didÀruñdadur
(B.Rÿhí G.318/2)

CÀm-ı gülgÿnı úoyup teklíf-i kevâer eyleme
ZÀhidÀ kevâer saña cÀm-ı mey-i gülgÿn baña
(B.Rÿhí G.28/3)

Kutadgu Bilig'te, sürekli ibadet halinde olan zahidin sözlerinden cenneti istediği ve cehennem azabından korktuğu anlaşılmaktadır. Cennete kavuşmak için de yapılması gereken dünyadan uzaklaşmaktır. Dünya zindan gibidir, zindan da arzu ve saadet yoktur. Ancak cennette saadete ulaşılır:

Yüz utru kitergü bu dünya salıp
Anın bolsa èuúbi bolunàay alıp
(LXVII/4799)

(Bu dünyadan uzaklaşıp, ondan vazgeçmek lâzımdır; ancak böylelikle ukbâ elde edilebilir.)

Tünekte ne arzu tiler sen tilek
Tilek uçmaú içre bolur úut yülek
(XLII/3521)

(Zindanda ne gibi arzu ve dilek ararsın; dilek, arzu ve saadet cennet içinde bulunur.)

Her iki eserde de zahid cenneti arzulamaktadır. Ancak Bağdatlı Rûhî Dîvân'ındaki zahidin cenneti elde etmek için yaptıkları samimiyetsiz bulunur. Örneğin sadece cenneti elde etmek için bir ibadet ya da çok katı kurallar çerçevesinde hayata bakışı söz konusudur. Aşkı sevgiliyi bilmez. Bunlarla ilgili olan âşığı kınar. Ama fırsatını bulunca güzel de sever, içki de içer. Bu yüzden Dîvân şiirinde sevilmeyen bir tiptir. Kutadgu Bilig'te ise zahid, kendini tamamen ibadete vermiş, dünyadan uzaklaşmıştır. Fakat zahid, insanların aralarında görmek istedikleri bir tiptir.

5. Dünya bağı güçlüdür.

Zahidin dünyaya olan bağı şaşkırtıcıdır. Dünya gelip geçici bir yerdir. Dünyasını ve ahiretini kazanma kaygısı içinde olan zahid, çevresindekilere hep çatık kaşlı bakar, insanın her davranışını haram olduğu için kınar. Hırslıdır, açgözlüdür, ikiyüzlüdür, biçimcidir:

Nedür olmaú bu deñlü úayd-ı dünyAyile Àlyde
Ne var dünyAda ãýfí òayÀl u òÀbdan àayrı
(B.Ryhí G.1091/4)

ãýfí cihÀnı mÀlile mülk itse kendüye
èArif ne mülkine baúar anuñ ne mÀlına
(B.Ryhí G.980/5)

Kutadgu Bilig'te zahid bu dünyanın kişiyi kandırđına ve ibadetine engel olduğunu düşünür. Dünya vefasızdır, ne verdiyse hemen geri alır, dönektir. Dünya malı ise acı su gibidir kişi ne kadar içerse içsin kanmaz. Öyleyse dünyayı gözden düşürmek gerekir:

Bu dünya tileyü yügürse kişi
Yatu úaldı ùaèat tapuàlar işi
(LXVII/4684)

(İnsan bu dünya peşinde koşarsa; taat ve ibadet işini bir tarafa bırakır.)

Ayı eêgü ermez bu dünya úutı
Bayattın yıratır bu ol dın yutı
(XLII/3525)

(Bu dünya saadeti hiç de iyi bir şey değildir, insanı Tanrı'dan uzaklaştırır; dın için asıl felaket budur.)

Bu dünya tileyü yügürse kişi
Yatu úaldı ùaèat tapuàlar işi
(LXVII/4684)

(İnsan bu dünya peşinde koşarsa, taat ve ibadet işini bir tarafa bırakır.)

Yayıà dünya irsel úutı evrülür
Negü birdi erse yana terk alır
(XLII/3533)

(Dönek dünya vefasızdır, saadeti kararsızdır, ne verdi ise, yine çabucak alır.)

Uçı nièmet erse tüpi miónet ol
Başı miónet erse songı nièmet ol
(XLII/3551)

(Başı önu nimet ise, dibi minnettir; başı mihnet ise, sonu nimettir.)

Negü tir eşitgil saúnuú oêuà
Yıraú tur bu dünya tegürgey yoduà
(XLII/3552)

(Takva sahibi ve uyanmış olan insan ne der,
dinle; uzak dur bu dünya malının sana zararı
dokunur.)

Açıà suv teg ol kör bu dünya nengi
Neçe içse úanmaz ölimez engi
(XLII/3625)

(Bu dünya malı acı su gibidir; insan ne kadar
içse kanmaz; damağı bile nemlenmez.)

Bariàlıúa birmez biliglig köngül
Keliglike itnür uúuşluà amul
(XLII/3558)

(Bilgili insan fâni olana gönül vermez; akıllı
ve ağır başlı insan gelecek olana hazırlanır.)

Sini úoêmaz erken bu dünyanı úod
Sanga toêmaz erken sen ir aşnu toê
(LXVII/4737)

(Bu dünya seni terk etmeden, sen onu bırak; o
senden bıkmadan, sen daha önce davran, onu gözünden
düşür.)

Zahidin ölümle ilgili düşünceleri de bellidir.
Ona göre hayat ölmek içindir, dünya malını bırakıp,
ibadete koşmak en doğrusudur. Çünkü ölüm, pusuda
bekleyen düşman gibidir:

Úapuà açtı dünya taúı bir úapuà
Ölüm úapàı açlur kirür òalú úamuà
(XLII/3531)

(Bir kapı açıldı- dünya kapısı, bir kapı daha
açılır, o kapı ölüm kapısıdır ve herkes oraya
girer.)

Bilir sen tiriglik ölümke turur
Anundı ölüm uş ödinge küdür
(XLII/3530)

(Bilirsin ki hayat ölmek içindir; ölüm
hazırlanmıştır, sadece vaktini bekliyor.)

Ölümüg biligli sevinmez özün

Ölürüg körügli avınmaz uzun
(XLIII/3559)

(Ölümü bilen insan dünya saadetine kapılmaz;
öleni gören insan da uzun müddet avunmaz.)

Usanma ölümke saúınma uzun
Busuàdın çıúar teg çıúar ödsüzün
(LXVII/4826)

(Gafil olma, ölümü uzak sanma, onu
beklemediğin bir anda, pusudan çıkan bir düşman
gibi karşında bulursun.)

Özüng suúlanur sen ajun tirtgeli
Ölüm suúlanur kör sini tutàalı
(XLIII/3619)

(Sen dünya malını toplamak için can atıyorsun;
ölüm ise seni yakalamak için can atıyor)

Saúaling örüng bolsa keldi ölüm
Ölümke asià úılmaız oú ya tolum
(XLIII/3623)

(Sakalın beyazlaşınca, ölüm geldi demektir;
ok-yay, silah ölüme karşı fayda etmez.)

Bu bulmuş kününg barı úılma yava
Ölümke itingil tapuà úıl ive
(XLIII/3631)

(Bari elde bulunan bugünü başına geçirme,
ölüme hazırlan, ibadete koş.)

Kutadgu Bilig'te zahid bu dünyanın gelip geçiciliğinin farkındadır.
Dünya malını acı suya benzetir. İnsan ne kadar içse kanmaz der. Bu yüzden
de Bağdatlı Rûhî Dîvan'ındaki zahide göre dünya bağından kendini
kurtarmış biridir. O, ölümün farkındadır ve ölümü bilen insan olarak kendini
dünya saadetine kaptırmak istemez.

6. Kıyafete önem verir.

Şekilci olan zahid, insanı iç görünüşüne göre değil, dış görünüşüne
göre değerlendirir.

Cübbe ve sarığınını üzerinden çıkarmaz.

Ádeme tekmíl-i èarø itmekden ÀsÀn nesne you

ZÀhide ammÀ ki úayd-ı cúbbe vü destÀr güc
(B. Rÿhı G. 95/6)

LibÀs-ı maèrifetden eylemişdür Óaúú seni èÀrí
Anuñçün cúbbe vü destÀra ey äÿfı muúayyedsin
(B. Rÿhı G. 879/5)

Kutadgu Bilg'te dağlara çekilip, kendini ibadete veren zahidin bu dünyadan bir beklentisi yoktur. Koyun yününden elbisesi ve kepekten yiyeceği ona yetmektedir. Hatta koyun yününden elbisesini ipekli elbiselere değişmez.

Tonum úoy yüngi tap yigüm arpa aş
Tükel boldı dünya manga ay úadaş
(LXVII/4765)

(Giymek için, koyun yünü ve yemek için, arpa aşı bana yeter; ey kardeş, bu dünyadan başka bir şey beklemiyorum.)

Ajunda alındım özümke öngi
Úavuú sökti yim tap tonum úoy yüngi
(LXVII/4767)

(Dünyadan kendi hissemi aldım, kepekten yiyecek ile koyun yününden elbise bana yeter.)

Şekerde tatıalıà úavuú yür manga
Çuz ol bu örüm ton aàıllar tengi
(LXVII/4768)

(Kepek yemeği, benim için, şekerden daha tatlıdır, bu beyaz elbise, sırmalı ipeklilere bedeldir.)

Aàı çuz keêim ton kişi keêgüsi
Et öz örtgü tap úıl ay er eêgüsi
(LXVII/4773)

(İnsanlar ipekli ve sırma elbiseler giyerler; sen ancak vücudunu örtecek bir şeyle iktifa et, ey erkeklerin iyisi.)

Boàuz bir toêunsa iki kün barır
Egin keêse bir ton iki yıl úalır
(LXVII/4774)

(Boğaz bir doyarsa, bu iki gün devam eder, sırta giyilen bir elbise iki yıl dayanır.)

Kutadgu Bilig’te zahidin giydiği kıyafetin önemi yoktur. Dîvân şiiirindeki zahidden bu konuda da farklı düşünür. “Koyun yününden elbise bana yeter” der.

7. Aşk bilmez.

Zahidin gönlü bağlıdır. Bu yüzden de aşk dağında uçan anka kuşu ile uğma lafi edemez. Buna hazır değildir. Aşk zevkini bilmeyen zahid, başkalarını da bundan mahrum etmeye kalkar. Ona inanmamak gerekir. En doğru yol aşk yoludur. Zahidin de bunu görmesi gerekir:

LÀf-ı pervÀz eyleme èanúÀ-yı ÚÀf-ı èaşúile
Sen henüz ey zÀhid-i dilbeste ùayyÀr olmadun
(B.Rÿhí G.696/4)

Seni menèitdüğine èaşúdan ey dil úalma
Öevú-i èaşúı ne bilür zÀhid-i nÀdÀn òardur
(B.Rÿhí G.298/3)

DelÀlet bir belÀdur başda amma defèi ÀsÀndur
Gel ey zÀhid müríd-i pír-i èaşú ol belÀdan geç
(B.Rÿhí G.98/3)

Ûayy-ı mekÀna mÀlik iseñ rÀh-ı èaşúa gir
ZÀhid bu yolda menzil alınmaz úonaú úonaú
(B.Rÿhí G.601/5)

èAşú derdinden eger zÀhid úaçınsa àam degül
Bir äafÀdur bu ki maòãÿã-ı dil-i èuşşÀúdur
(B.Rÿhí G 245/3)

ZÀhidÀ àamdan òalÀã olmaú dilerseñ èÀşıú ol
Ádemi bîhÿş ider cÀm-ı maóabbet mül gibi
(B.Rÿhí G.1036/5)

Kuru zahid ile arif hiçbir zaman anlaşılamazlar. Zahidin aşk zevkini inkâr etmesi onu kendinden uzaklaştırır. Zahidi kendine getirmek, bugünle ilgilenmesini sağlamak için ona da bir kadeh vermek gerekir.

èÁrif-i dehr ile bahâ eyleyemez zÀhid-i òuşk
LÀlüñ aázına düşer mi ide gÿÿÀ ile baóã
(B.Rÿhí G.82/3)

ZÀhid-i òuřkuñ dimÀain ter úllun bir cÀmile
Fikr-i encÀmı úosun kim şimdi devr-i cÀmdur
(B.Rÿhı G 151/4)

8. İ dünyası zengin değildir.

Bağdatlı Ruhi divanındaki Zahid, gönül gözünden yoksundur. İnsanlara ve olaylara bakışı yüzeyseldir. İtenlikten uzak olduğu için, yaklaşımları da biçimseldir. Çevresinde olup bitenleri sadece yalnızca görünen yönleriyle değerlendirmesine rağmen zahid, her şeyi bildiğini sanır. Halbuki gerçekleri görmek için kişinin i dünyasının zengin olması gerekir. Ya da başka bir deyişle gönül gözü açık olmalıdır. Oysa zahid de bu özellik yoktur. Bu yüzden de baştan ayağa göz olsa dahi, Hakk'ın yüzünü göremez:

Dide-i bÀuin gerek didÀr-ı Óaúuí görmege
Sen gerekse zÀhidÀ başdan ayaàa dide ol (B.
Rÿhı G.719/3)

Zahid bin kitap okusa bile, gönül bilgisine ulaşamaz. Çünkü, bu kitap işi değil, gönül işidir. Bu yüzden Tanrı sırlarının bulunmasında bir söz yeterken, zahidin bin kitap okuması bile çözüm değildir:

Biñ kitÀb oúlsa zÀhid olımaz vÀúıf-ı ÓÀl
Keřf-i esrÀrda ÓÀl ehline bir söz besdür
(B.Rÿhı G.410/4)

10. Meyhaneye gitmez, şarap içmez.

Zahid meyhaneye gitmez. Dini bütün kişiliği ile mescitten çıkmaz. Hatta meyhane için Kâbe olsa oraya gitmem demesi onun meyhaneye bakışının bir göstergesidir. Ancak Kâbe'ye gitmeyenler kâfirler olduğuna göre, zahid de bu sözüyle kâfir gibi davranmaktadır. Ářık ise meyhaneyi Kâbe gibi kutsal bir yer olarak gösterip, onu imana davet etmektedir. Hiç düşünmeden tercih edilecek yer, meyhenedir. Ancak bunu zahidin anlaması zordur. Bu yüzden ona burada yer verilme de olur:

Kaèbe olursa ayaú baãmam didüñ meyòÀneye
KÀfir olduñ iètirÀf it zÀhidÀ imÀna gel
(B.Rÿhı G.758/2)

Nedür farúı dir iseñ òanúÀh ile òarbÀtuñ

Olur óÀãıl hemıŕŕe zÀhidÀ gül bunda òÀr anda
(B.Rÿhı G.987/2)

Gülŕŕen-i meyòÀnenüñ olmaz naôiri zÀhidÀ
Gül gibi anuñ ne dirsın bÀde-i óamrÀsına
(B.Rÿhı G.1007/4)

Cerr eyledüñ ŕarÀbını meyòÀnenüñ bile
Çek ùurma ãÿfı gözümüz öñinde yıúıla
(B.Rÿhı G.1001/4)

Úo mescid fikrini vaúti degül ãÿfı ne var anda
Yüri meyòÀneye kim var ŕarÀb-ı òoŕ-güvÀr anda
(B.Rÿhı G.987/1)

ŕarÀb-òÀnede kim èÀŕıúa ãafÀ yiridür
Virilmese yir eger zÀhidÀ saña yiridür
(B.Rÿhı G.203/1)

Zahid, ŕarap içmekten kaçınır. Halbuki ŕarap, kiŕiye büyük bir keyif verir, ömrüne ömür katar. Buna rağmen zahid ŕaraptan uzak durur. ŕarabın bu özelliklerine rağmen, zahidin ŕaraptan sakınmasını anlamak zordur. Gerçi zahid ŕaraptan kaçır görünür ama tenhada bulunca içir. Bu yüzden de ikiyüzlüdür:

Nedür zÀhid úaçınmaú iòtilÀù-ı duòter-i rezden
İder mi kimse anuñ gibi rÿó-efòÀya istiànÀ
(B.Rÿhı G.20/3)

Meyl itmese ŕarÀba n'ola göñli zÀhidüñ
Áyineden ãafÀ gider olunca pasda (B.Rÿhı
G.913/4)

Úaçır rez-i duòterinden gerçi zÀhid zÀhirÀ
ammÀ

NezÀketle eline girse tenhÀda emer dirler
(B.Rÿhı G.308/4)

Âŕıklar, zahidin gizli gizli ŕarap içtiğini söyleyince, zahidin kaçması gerekir. Yoksa müftünün sopasını yemesi kaçınılmazdır. Zahidin dimağını tazelemek için ŕarap içmesi gerekir. Bu sayede yarını düşünmekten vazgeçecektir. Zahid eğer, ŕarap kadehinin özlemi ile ölürse ölene değıl, onu

öldürene bakmalı. Bahar gelip havalar güzelleşince, yiyip içip eğlenmeye bakmalı:

İçdügün üuyurdular müftí-i şerèa rindler
ZÀhidÀ úaldur àabÀnı yoúsa yersin kötegi
(B.Rÿhí G.1067/3)

ZÀhid-i òuşúuñ dimÀàın ter úıllun bir cÀm ile
Fikr-i encÀmı úosun kim şimdi devr-i cÀmdur
(B.Rÿhí G.151/4)

ZÀhid aldıysa nola àübóa-i mercÀnı ele
Alalum biz daòı cÀm-ı güher-efşÀnı ele
(B.Rÿhí G.915/1)

Óasret-i cÀm-ı şarÀb ile ölürse zÀhid
Öleni görme sen ey dil gör anı öldüreni
(B.Rÿhí G.1100/3)

BahÀr oldu güzellendi hevÀlar vaút-i èişretdür
ŞarÀb iç zÀhidÀ ańma àamı dünyÀ vü èuúbÀyı
(B.Rÿhí G.1040/5)

Rÿóı gibi bÀde-nÿş olurdı
ZÀhidde olaydı bir kerÀmet
(B.Rÿhí G.77/6)

Zahidin yüzü sarıdır. Yüzünün sarı olmasının nedeni ise korkudandır. O, cehennem korkusu ile yaşar ve ibadet eder. Bu yüzden de kişinin yüzüne gül gibi renk veren gül renkli şaraptan kendini mahrum eden zahidin yüzü sarıdır:

ZÀhidüñ çehresi zerd olduàı òavfındandır
Ádemüñ beñzini gülgÿne-i mey gül gül açar
(B.Rÿhí G.153)

Sarhoş olanları öldürmeli diye sert çıkmasına rağmen zahid de sarhoş olur. Üstelik sarhoş olduğunu gizlemek için de yalan söyler:

Her seóer mestÀne zÀhid kÿy-ı tersÀdan gelür
KÀfiri söyletseñ amma zühd ü taúvÀdan gelür
(B.Rÿhí G.302/1)

11. Sevgiliden uzak durur.

Sevgilinin yüzü o kadar parlaktır ki güneş gibi etrafa ışık saçar. Ay gibi aydınlıktır. Zahid ise yarasaya benzer. Nasıl ki yarasalar ışıktan kaçır, karanlıkta ancak ortalığa çıkarlar. Zahid de aynı onlar gibi sevgilinin güneş ya da ay gibi parlak olan yüzünden kaçır:

Nola ger zÀhidüñ olmazsa öevúi mÀh-ı rýyuñla
Bilürsin öevúi you mihr-i cihÀn-tÀb-ıh
ouffÀşuñ (B.Rýhı G.642/2)

Sevgilinin ayva tüyleri olan hatt yazı anlamına da gelir. Zahid bu sevgilinin yüzündeki bu yazıları okuyamaz. O bunların ne anlama geldiğini bilemez. Çünkü aşkı bilmez. Sevgilinin dudağının şarabına gül kokusunu veren ayva tüyleridir. Bunu duyan sofular ne yapacaklarını bilemezler.

ZÀhid úaçar müüÀlaèa-i òaüü-ı yÀrdan
Óall-i rümýz-ı èaşú idemez bí-sevÀd olan
(B.Rýhı G.891/5)

Sevgilinin mahallesi, âşıklar için cennettir. Ancak zahid, cennetin kendini istemektedir. Bu yüzden de sevgilinin mahallesiyle ilgilenmez. Âşıklara göre içinde sevgili bulunan küy, cennetten daha güzeldir. Fakat zahid de bunu göremez. Bazen de Kâbe sevgilinin mahallesi olmaktadır. Zahidin de amacı Kâbe ise gafleti bırakıp, sevgilinin yolunu tutması yeterlidir. Zahid sevgilinin mahallesinde âşıkların kaldığı gibi kalmayı başaramaz. Bu ona göre değildir. Ama en azından orada bulunanları ayıplamaktan vazgeçmelidir:

Muúım olmaú ser-i kýyında Rýóı gibi cÀnÀnuñ
Elüñden gelmez ey zÀhid úo úaèní óaylice
yerdür (B.Rýhı G.257/5)

Alsaldı leööet-i keyfiyyet-i cÀn-baòşuñı
AyÀauñ üopraàını eylerdi zühd ehli àidÀ
(B.Rýhı G.19/2)

áaraøuñ Kaèbe ise ùut reh-i kýy-ı yÀrı
ZÀhidÀ àafleti úo böyle güzel yol olmaz
(B.Rýhı G.427/4)

Maóbýb u meyle zÀhid alışmazsa àam degül

ÁsÀn mıdur güzeller ile itmek ittióad
(B.Rÿhí G 118/3)

Cilve-i nÀz ile mestÀne úaçan yÀr yürür
Düşüp ardınca nice zÀhid-i huşyÀr yürür
(B.Rÿhí G 163/1)

Kutadgu Bilig'te, Dîvân şiirinde olduğu gibi aşk, sevgili, şarap, meyhane gibi konularda zahidle ilgili beyitler henüz yoktur. Bu başlıklarla ilgili özellikler Dîvân şiiri ile birlikte kendini gösterir. Zahid de bu konulardan anlamayan biri olarak görülür. Bazen âşık bazen rind olarak karşımıza çıkan şair, onu bu yüzden sıkça yerer.

Sonuç olarak; her iki eserde zahidle ilgili beyitlerden yola çıkarak çerçevesini oluşturmaya çalıştığımız özelliklerden bazılarını karşılaştırdık. Buna göre, Kutadgu Bilig'de zahid tek başına dağlarda yaşayan ve şehirde yaşayan insanlara faydası dokunmayan bir tiptir. Onun insanlardan uzak olması eserde büyük bir kayıp olarak değerlendirilmektedir. Oysa Dîvân şiirinden örnek olarak seçtiğimiz Bağdatlı Rûhî Dîvân'ında zahid, sözüne itibar edilmeyen katı kurallar çerçevesinde sağa sola öğüt vermeye kalkan cahil biri olarak görülmektedir. Kutadgu Bilig'de zahid için; zeki ,âlim, temiz kalpli, fazilet, akıl ve anlayış sahibi gibi sıfatlar kullanılmaktadır. Olgurmuş; bu devirde sana denk ve eş bulunmaz gibi sözler kullanılarak övülmektedir. Bağdatlı Rûhî Dîvân'ında ise zahid için kalleş, riyakâr, ikiyüzlü gibi sıfatlar sıkça kullanılmıştır. Hatır kırmaktan ve kendini övmekten vazgeçmeyen zahide hiçbir konuda güven duyulmamaktadır. İbadet konusuyla ilgili olarak Kutadgu Bilig'de zahid, halktan ayrı yaşamasa ibadet edemeyeceğini söyler. Bütün vaktini tek başına dağlarda ibadet ederek geçirir. Ancak Zahidin kardeşinin konuşmasından anlaşıldığına göre, ibadetini sadece kendisi için yapar. Halka bir yardımı yoktur. Namaz kılıp oruç tutar. Bunlar kişinin kendi menfaati içindir. Böyle kişiye bencil denir. Bu sözlerden anladığımız kadarıyla ibadet konusunda zahidin ibadetin yerine getirilmesi konusunda aşırılığa kaçtığı belirtilmekte ve dile getirilmektedir. Dîvân şiirinde ise zahidin yaptığı ibadet de riya doludur. Zahid gönül kırmaya devam ettikçe yaptığı ibadetin de anlamı yoktur. Her iki eserde zahid cenneti arzulamaktadır. Ancak Bağdatlı Rûhî Dîvân'ındaki zahid tipi bu konuda da samimiyetsiz ve ikiyüzlüdür.

Kutadgu Bilig'deki zahide göre, dünya dönektir, vefasızdır. Saadeti kararsızdır. Ölümü bilen insan zaten dünya saadetine kapılmaz. Kişi dünya malını toplamaya çalışırken, ölüm de kişiyi yakalamaya çalışır. Yani dünya gelip geçici bir yerdir. Ölüm kişinin başındadır. Öyleyse ibadet etmeli, dünyadan vazgeçmelidir. Bağdatlı Rûhî Dîvân'ındaki zahidin dünyaya olan

bağı güçlüdür. Hırslı ve açgözlü bir tiptir. Kıyafet konusunda da belirgin bir ayırımı vardır. Dîvân şiirindeki zahid tipi sarığını cübbesini üzerinden çıkarmayan şekilci biridir. Oysa Kutadgu Bilig'teki zahide koyun yününden elbise yetmektedir.

Kutadgu Bilig'teki zahid ile Bağdatlı Rûhî Dîvân'ındaki zahidi karşılaştırdığımızda iki zahid arasında önemli farklar olduğu görülmektedir. Birisi sevilen, sözüne itibar edilen, âlim gönül sahibi bir tip; diğeri sıkıcı öğütleri, ikiyüzlü hareketleri ve affetmez tabiatı ile sevimsiz bir tiptir. Kutadgu bilig'deki zahid, ibadette aşırılığa kaçtığı için eleştirilirken Dîvân şiirindeki zahid, her yönüyle iticidir.

KAYNAKÇA

- Ak, Coşkun; *Bağdatlı Rûhî Dîvânı*, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa, 2001.
- Arat, Reşit Rahmeti; *Kutadgu Bilig Çeviri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1991.
- Arat, Reşit Rahmeti; *Kutadgu Bilig Metin*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1979.
- Arat.R. Rahmeti; *Kutadgu Bilig ve Türklük Bilgisi*, Türk Kültürü, Yıl IX, S. 98, s.70-91, Ankara 1970.
- Banarlı, N. Sami; *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, MEB. Yayınları, C.I, İstanbul, 1997.
- Beyzadeoğlu, Süreyya; *Dîvân Şiirinde Zahid*, Dergah 2, s. 22.
- Dilaçar, Agop; *Kutadgu Bilig İncelemesi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1988.
- Gülensoy, Tuncer; *Kutadgu Bilig'den Hikmetler*, Türk Kültürü, Yıl IX, S. 98, s.157-174, Ankara 1970.
- İnan, Abdülkadir; *Yusuf Has Hacib ve Eseri Kutadgu Bilig Üzerine Notlar*, Türk Kültürü, Yıl IX, S. 98, s.112-127, Ankara 1970.
- Kabaklı, Ahmet; *Türk Edebiyatı*, C.2, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1973.
- Kara, Mustafa, Tasavvuf ve Tarikatler Tarihi, İst.1998, s.115.
- Karahan, Abdülkadir; *Türk Kültürü ve Edebiyatı*, MEB. Yayınları, İstanbul 1998.
- Önler, Z; *Kutadgu Bilig'de İktidar Kavramı ve Siyaset Anlayışı*, Türkler, C.5, s.179-186.
- Saadet Karaköse; *Eski Türk Edebiyatında Hoşgörü Açısından Âşık-Zahid Tipleri*, Uluslararası Tarih ve Ed. Metinlerinde İslamiyet ve Hristi-

yanlık Arasında Saygı ve Hoşgörü Sempozyumu, Çanakkale 18 Mart
Ün. 2000.

Şentürk, Ahmet Atilla; *Sûfî yahud Zahid Hakkında*, Enderun kitabevi, İst.
1996.

Zeynel A. Aygün; *Bağdatlı Rûhî Dîvân'ında Rind ve Zahid Tipleri*,
Y.L.Tezi, s.42, Adana, 1993.